

GLOBÁLNÍ SOUVISLOSTI UDRŽITELNÉHO ROZVOJE ZEMĚDĚLSTVÍ

GLOBAL CONSEQUENCES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE

Miroslav Svatoš

Anotace:

Zásadní důležitost a globální rozměr udržitelného rozvoje zemědělství v rámci strategie civilizačního rozvoje je mimo diskusi. Aktuálnost tématu hledání cest k udržitelnému rozvoji potvrzuje rozsáhlý celosvětový program „Ekosystémové hodnocení milénia“ (Millennium Ecosystem Assessment), jehož záměrem je zmapovat a následně monitorovat zdraví planety Země. Příspěvek je zaměřen na různé aspekty nezastupitelné role zemědělství vzhledem k udržitelnému rozvoji na úrovni rozvojových a vyspělých zemí a na úrovni regionální a globální.

Klíčová slova:

Udržitelný rozvoj, udržitelné zemědělství, globální ekosystémy, multifunkční zemědělství, výživa, kvalita života

Abstract:

A principal importance and global dimension of sustainable agriculture in frame a strategy of civilization development is beyond discussion. A recency of the topic looking for ways to sustainable development is confirmed by a large worldwide program „Millennium Ecosystem Assessment“ purpose of which is to chart and subsequently monitore health of the planet Earth. The contribution is focused on various aspects of non-substitutable role of agriculture regarding sustainable development at the level of developing and developed countries and at the both levels regional and global.

Keywords:

Sustainable development, sustainable agriculture, global ecosystem, multifunctional agriculture, nourishment, quality of life

ÚVOD

Řešení problémů trvale udržitelného rozvoje, který má globální charakter, jsou z hlediska stavu a konkrétních možností značně odlišné v jednotlivých částech světa. Toto zásadní téma pro budoucnost světa nelze oddělit od mnohostranných a vzájemně propojených globalizačních procesů a trendů. Ačkoli ekonomický rozměr globalizace představuje v současnosti určující směr vývoje lidské společnosti, nelze opomíjet ani kritéria sociální, environmentální a to zejména s ohledem na perspektivu udržitelného rozvoje lidské společnosti. Úloha zemědělství v tomto kontextu (globalizace, udržitelného rozvoje) je zcela zásadní pro více než 80% světové populace žijící v rozvíjejících se zemích a velmi významná pro obyvatele vyspělých zemí, o čemž svědčí rozsah agrárněpolitických opatření a jejich finanční náročnost. Je třeba plně docenit fakt, že všichni obyvatelé světa jsou na zemědělství zcela a nezastupitelně závislí jako spotřebitelé potravin a cca 42-45% současné světové populace je svým živobytím odkázáno na zemědělství, ačkoli podíl zemědělství na tvorbě HDP v celosvětovém měřítku v průměru činí pouze 4%.

CÍL A METODIKA

Cílem příspěvku je vymezení základních souvztažností a trendů charakterizujících vývojové tendence (udržitelného) zemědělství a výživy v globálním kontextu, ekosystémové předpoklady udržitelného rozvoje a formování multifunkčního zemědělství včetně relevantních implikací.

Metodický postup je založen na zaměření na vybrané významné souvislosti determinující vývojové trendy udržitelného rozvoje, udržitelného zemědělství a udržitelného života v národním, regionálním a globálním rámci včetně ohledu na časový aspekt.

Při zpracování bylo využito výsledků řešení IVZ PEF ČZU v Praze MSM 411100013 „Efektivní integrace českého agrárního sektoru v rámci evropských struktur – předpoklad trvale udržitelného rozvoje“

CHARAKTERISTIKA ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY

Ekosystémové předpoklady udržitelného rozvoje

Blahobyt a pokrok směrem k udržitelnému rozvoji jsou zásadním způsobem závislé na zlepšování péče o světové ekosystémy. Dosavadní trendy však tomuto neodpovídají. Zatímco požadavky na ekosystémové služby (např. potraviny, pitnou vodu) vzrůstají, lidská činnost vede k degradaci řady ekosystémů.

Lidstvo bylo vždy závislé na službách biosféry a jejích ekosystémů. Přestože lidstvo vkládá mezi sebe a životní prostředí kulturu a technologii, které umožňují přírodu „ovládat“ či „přeměňovat“, je přesto i nadále v samém konci absolutně závislé na stálém přísunu ekosystémových služeb.

Rostoucí negativní působení degradovaných ekosystémů představuje zásadní omezení pro blahobyt a ekonomický růst. Odpovídající zásahy ve sféře politiky a managementu mohou často odvrátit degradaci ekosystémů a naopak zvýšit jejich podíl na blahobytu (kvalitě lidského života).

Hledáním cest k udržitelnému rozvoji se zabývá mj. též rozsáhlý celosvětový program „Ekosystémové hodnocení milénia“ (Millennium Ecosystem Assessment – MA), který byl zahájen v rámci OSN v r. 2001 s cílem zmapovat zdraví Země. Důležitost projektu vyplývá z toho, že dosud nikdy nedošlo ke komplexnímu zhodnocení všech hlavních světových ekosystémů. Účelem je získat ucelenou syntézu vědeckých poznatků o dopadech změn světových ekosystémů na základní podmínky života obyvatelstva z hlediska uchování a rozvíjení potenciálních statků a služeb, jejichž zdrojem jsou ekosystémy. Mezi přínosy projektu MA nepochybně patří důsledná agregace přírodovědných a společenských oblastí výzkumu jakož i integrace ekonomických, environmentálních, sociálních a kulturních cílů.

Hledání opatření na lokální, národní a globální úrovni ve prospěch ekosystémů v zájmu příspěvku ke kvalitě života a zmírňování chudoby je výslednicí koncepčního a metodologického přístupu MA. Smyslem je mj. též poskytování dostatečných podkladů vládám, soukromému sektoru a občanské společnosti tak, aby lepší informace o ekosystémech a ekosystémových službách mohly být využity při rozhodování o strategii rozvoje či vlastní činnosti.

Ochrana, reprodukce a rozvoj ekosystémových služeb má tendenci přinášet násobné a synergické efekty obdobně jako užitek z lepšího vzdělání či vlády.

Koncepční rámec ekosystémového hodnocení milénia

MA zaměřuje pozornost především na vzájemné vazby mezi ekosystémovými službami a kvalitou lidského života (blahobytem). Ekosystém je dynamický komplex společenství rostlin, živočichů, mikroorganismů a neživého prostředí, které na sebe navzájem působí a vytváří tak funkční jednotku. Lidé jsou integrální součástí těchto ekosystémů. Ekosystémy

poskytují lidstvu užitek různého druhu, např. služby zásobovací, regulační, kulturní, podpůrné apod. Koncept ekosystému vytváří efektivní rámec pro analýzu vzájemných vazeb mezi lidmi a životním prostředím. Konceptní rámec MA je konzistentní ekosystémovému přístupu zahrnutého do „Úmluvy o biologické rozmanitosti“ (CBD). Dle CBD představuje ekosystémový přístup strategii určenou pro integrované hospodaření s půdou, vodou a živými zdroji, která podpůrným způsobem zajišťuje jejich ochranu a udržitelné využívání. Tento přístup vychází z toho, že lidé se svou kulturní rozmanitostí jsou integrální součástí mnoha ekosystémů.

K širší charakteristice ekosystémového hodnocení milénia (MA) patří:

- ❑ relativně krátký časový rámec (2001-2006) a následná opakování,
- ❑ spolupráce vlád, soukromého sektoru, nevládních organizací a vědců z více než 100 zemí (mobilizační aspekt),
- ❑ podpora při dosažení Rozvojových cílů milénia OSN,
- ❑ pomoc při vypracování Plánu implementace světového summitu 2002 o udržitelném rozvoji,
- ❑ identifikace oblastí široké vědecké shody a vymezení oblastí, kde probíhá vědecká diskuse,
- ❑ nabídka mechanismů vyvinutých v rámci MA pro politickou sféru:
 - určení existujících možností pro dosažení rozvoje lidstva a cílů trvalé udržitelnosti (dynamická rovnováha mezi ekonomickým růstem, sociálním rozvojem a potřebami ochrany životního prostředí),
 - poznání důvodů pro kompromisy v rozhodování o životním prostředí mezi jednotlivými sektory či aktéry decizní sféry apod. (uplatnění multisektorálního přístupu a využití informací o komplexním dopadu volby možných koncepcí),
 - lokalizace možných řešení těm úrovním výkonné moci, kde bude dosaženo největšího efektu (rozdílné zájmy a možnosti ovlivnění na lokální, národní a globální úrovni),
- ❑ příspěvek k pochopení vztahů a vazeb mezi ekosystémy a blahobytem a demonstrace schopnosti ekosystémů přispívat ke snižování chudoby a obohacovat kvalitu lidského života,
- ❑ integrace ekonomických, environmentálních, sociálních a kulturních snah,
- ❑ integrace informací přírodovědných a humanitních oborů,
- ❑ zjišťování a uplatnění možných opatření pro udržitelný management ekosystémových služeb v souvislosti s jejich harmonizací s naplňováním lidských potřeb,
- ❑ usnadnění integrované péče o ekosystémy.

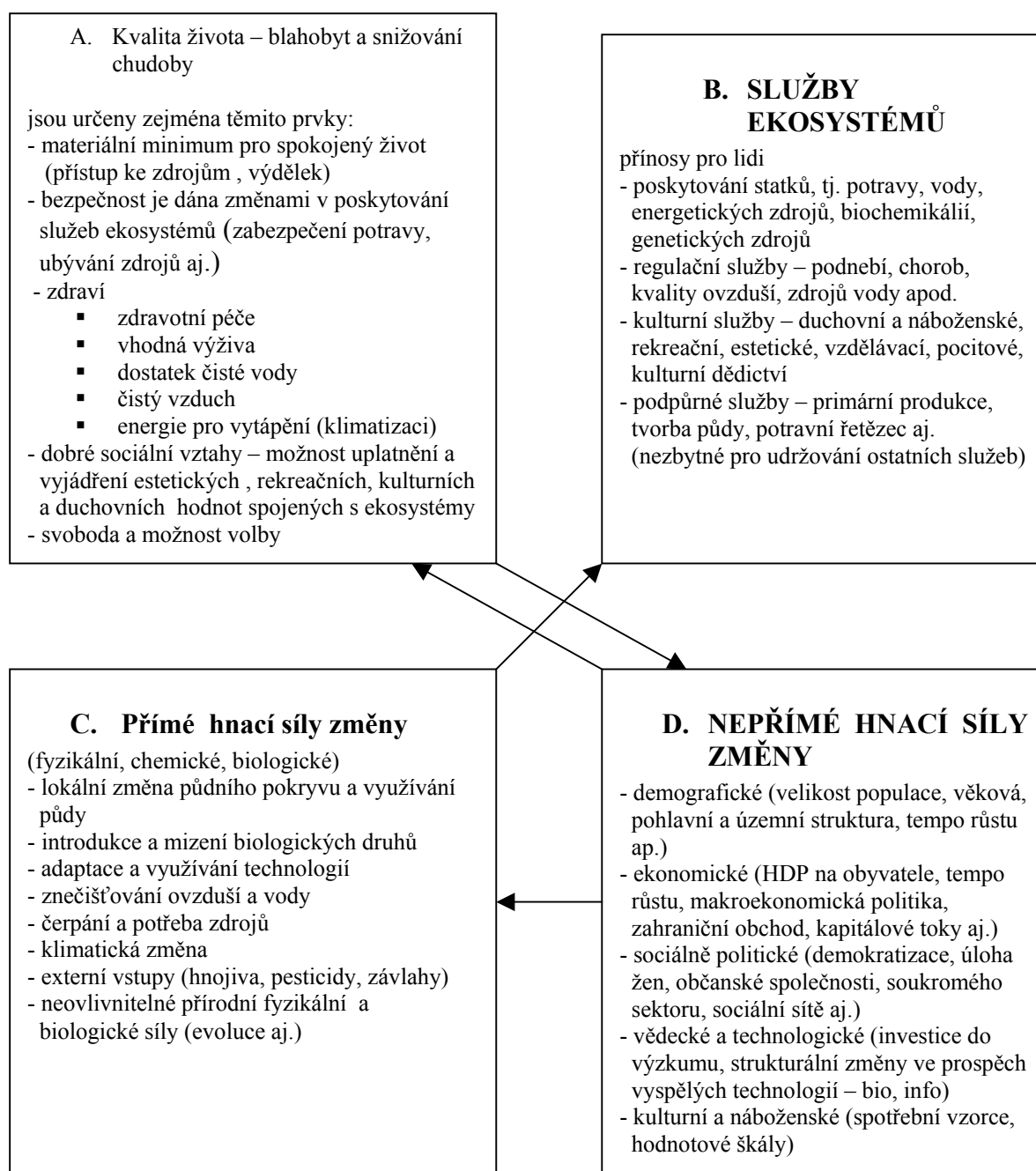
Možnosti zdokonalení procesu rozhodování o ekosystémových službách

- využití nejlepších dostupných informací,
- proces rozhodování by měl být transparentní, využívající lokálních znalostí a měli by se ho účastnit všechny zájmové skupiny,
- dostatečná pozornost rovnoprávnosti nejzranitelnějším skupinám obyvatelstva,
- využití analytického rámce přihlížejícího k silným a slabým stránkám,
- posouzení důsledků ireverzibility rozhodnutí,
- propojení zodpovědnosti a rozhodovací pravomoci,
- uplatnění principu efektivnosti při rozhodování,
- přihlídnutí k mezním situacím, ke kumulativním víceúrovňovým a marginálním dopadům, k lokálním, regionálním a globálním nákladům, ziskům a rizikům.

Určitou cestou v tomto směru představují adaptivní management, proces sociálního učení, zabezpečení minimálních standardů a princip předběžné opatrnosti.

Schéma 1: Ekosystémové hodnocení milénia (MA)

(Schéma koncepčního rámce na úrovni lokální, regionální a globální)

VÝSLEDKY

Formování multifunkčního zemědělství

V rámci diskuse o zemědělské politice, o změnách v zahraničně obchodní oblasti při jednáních WTO a v kontextu politického rozhodování na úrovni národní, integrační či globální, hraje významnou roli pojem multifunkčního zemědělství. Doposud nedošlo ke sjednocení názorů na pojetí multifunkčnosti zemědělství ani v rámci zemí OECD, natož v celosvětovém měřítku.

Postupně se formuje takové pojetí multifunkčního zemědělství, které představuje jádro Evropského modelu zemědělství, který se stává určujícím nejen pro agrárněpolitická opatření členských zemí, ale i pro multilaterální jednání v globálním měřítku (WTO, potravinová či rozvojová pomoc atd.)

Následující schéma představuje pojetí multifunkčnosti zemědělství vycházející z prostředí EU:

Schéma 2: Pojetí multifunkčnosti zemědělství

Výkony zemědělství pro společnost	Produkce (výkon)		Potraviny i suroviny pro výrobu potravin, pro průmyslové zpracování, k výrobě energie (komerční činnosti, honorování prostřednictvím trhů)
	Služby pro společnost (nekomoditní výstupy)	komerční	- přímý prodej - agroturismus - služby směřované k využití volného času - pronájem půdy a budov - komunální práce - krajinná péče na zakázku - zužitkování komunálních odpadů (honorování prostřednictvím trhů)
		nekomerční	- aktivní utváření krajiny extenzifikací - vyřazování z.p. z obhospodařování - úprava honů a osevních postupů - zřizování o péče o biotopy - ochrana stavebních památek - udržování biodiverzity flóry, fauny vč. místních kulturních odrůd a plemen (způsobují finanční ztráty, neexistující trhy jsou nahrazovány poptávkou po těchto službách z veřejných prostředků – vyrovnávací platby, smluvní dohody apod.)
	Vedlejší výkony		- pasivní krajinná péče - údržba přírodních potenciálů (úrodnost půdy, hladina spodní vody, vázání CO₂ aj.) v souvislosti s dodržováním zásad správné zemědělské praxe - přínosy regionálnímu ekonomickému růstu - efekty ku prospěchu zachování krajinné kultury - efekty pro posílení úrovně sociálního života na venkově (představují doprovod individuálních ekonomických zájmů a jsou tudíž obtížně odděleně honorovatelné – problém ocenění, významný argument pro udržení a podporu zemědělství v regionu)
	Negativní působení	vedlejší	- ohrožení abiotických zdrojů emisemi (půda, voda, vzduch) - ohrožení biotických zdrojů (biodiverzita) - znehodnocování půdy erozí, utužováním (nevhodná technika) - chovné postupy neodpovídající potřebám zvířat - nedostatečná kvalita výrobků a bezpečnost potravin

Tržní souvislosti multifunkčního zemědělství

Zemědělství patří mezi oblasti, kde trh nevede k optimálním řešením a dochází k tzv. tržnímu selhání. S tím souvisí problematika externalit, veřejných statků, či nerovnoměrného rozdělování důchodů a majetku. Externalita představuje nechtěný (vedlejší) efekt z hlediska fungování trhu. Může se jednat o negativní externalitu (subjekt nezúčastněný na tržní transakci je poškozován zvýšením nákladů apod.) či o pozitivní externalitu (nezúčastněný subjekt získá efekt bez vlastního zasloužení). Je tudíž zřejmé, že trh, který nedokáže ocenit pozitivní či negativní důsledky jedné skupiny ekonomických subjektů na jiné ekonomické subjekty, nedokáže tyto důsledky (externality) ani regulovat. Spojení trhu s externalitami je spjata s tím, že vymezení vlastnických práv je v některých případech velmi obtížné až nemožné. Navíc má trh vnitřní tendenci stimulovat takovou produkci či výkony, které jsou spjaty s tvorbou negativních externalit (nezvyšují náklady výroby).

Jiným typem tržního selhání je upřednostňování výroby soukromých statků ve srovnání s veřejnými statky. To je dáno faktem, že v případě veřejných statků nelze oddělit platicí a neplaticí spotřebitele vzhledem k jejich nedělitelnosti. Trh má tendenci vylučovat z využívání prospěchu všechny neplaticí spotřebitele. Důsledkem pak je tendence tržního mechanismu rozdělovat nerovnoměrně ekonomické zdroje mezi veřejné a soukromé statky.

Od multifunkčního zemědělství je očekávána „produkce“ kladných externalit (záporné externality jsou nežádoucími výstupy). Hranice pro určení kladné (záporné) externality je

dána celou řadou samostatných standardů (environment, potravinová bezpečnost, welfare zvířat aj.) popř. též v podobě Zásad správné zemědělské praxe. Mezi nejvýznamnější kladné externality (multifunkčního) zemědělství patří údržba krajiny, udržování tradičního rázu krajiny, snižování environmentální zátěže půdy a vody, příspěvek k biodiverzitě, k zaměstnanosti a rozvoji lidského a sociálního kapitálu venkova aj.

Realizace veřejného zboží probíhá na quasi-trhu veřejného zboží, kde stranu poptávky představují obvykle veřejné zdroje (rozpočty státu, regionů či obcí popř. zdroje účelových nevládních organizací apod.). V některých případech může být část veřejného zboží hrazena i ze soukromých zdrojů (podnikatelé v turistice participují na nákladech za údržbu krajiny významných turistických lokalit). Kromě soukromého a veřejného zboží existuje též kategorie tzv. klubového zboží, které je prodáváno pouze členům klubu.

Vyvážený poměr produkce komoditních a nekomoditních výstupů na jedné straně a soukromého a veřejného zboží na straně druhé je základem Evropského modelu zemědělství, který EU usiluje prosadit při jednáních WTO. Základním cílem je snižování produkce (nadprodukce) zemědělských komodit environmentálně nepříznivé a málo efektivní při současném zvyšování ostatních výstupů multifunkčního zemědělství.

Je tedy zřejmé, že rozvoj multifunkčního zemědělství je podmíněn řadou opatření, mezi nimiž mají významnou úlohu opatření k podpoře produkce veřejného zboží, která představují společenskou poptávku po tomto zboží. Fungování tohoto quasi-trhu veřejného zboží, tj. vyváženost nabídky a poptávky, je dána jednak ochotou daňových poplatníků platit za veřejné zboží, jednak ochotou zemědělců veřejné zboží produkovat. Úsporu peněz daňových poplatníků lze dosáhnout zákonnými opatřeními – vynucováním produkce veřejného zboží, uplatňováním principu „znečišťovatel platí“, ekologickými daněmi na inputy apod.

Opatření k rozvoji multifunkčního zemědělství

Ke stimulaci multifunkčnosti zemědělství v EU (ČR) slouží zejména tato opatření (se vztahem k zemědělství):

- regulační (legislativní) – zákon o ochraně přírody, o potravinách, o ochraně půdního fondu, vodní zákon atd.,
- semi-regulační – směrnice a nařízení k bezpečnosti potravin, welfare zvířat, ochraně životního prostředí, které jsou součástí cross compliance a podmínek poskytování přímých plateb (zásady správné zemědělské praxe),
- stimulační – investiční pobídky či kompenzace za zvýšené náklady či snížené příjmy při zapojení např. do agroenvironmentálních programů,
- čistě kompenzační – podpory podnikům v LFA.

Základní rizika quasi-trhu veřejného zboží

- nestabilita podpor multifunkčnosti má za následek nízkou odezvu zemědělců,
- předimenzování podpor multifunkčnosti – příliš vysoké náklady pro společnosti,
- poddimenzování podpor multifunkčnosti – malá ochota zemědělců produkovat veřejné zboží,
- přílišná centralizace zemědělské politiky – vede k nerespektování lokálních problémů,
- nekonzistence jednotlivých opatření státu (různých resortů apod.),
- nežádoucí strukturální vlivy zemědělství plynoucí z rozporů mezi vlastnickými a uživatelskými právy k půdě či nerespektování zájmů obcí a venkova ze strany velkých komerčně orientovaných subjektů.

Snižování rizik selhávání quasi-trhu veřejného zboží je jednoznačně spjato s naplněním role státu vzhledem k trhu. Existuje základní shoda v tom, že tři základní funkce státu (vlády) ve vztahu k trhu spočívají v zabezpečování podmínek pro dobré fungování tržního mechanismu (kompenzace kladných externalit, odstraňování záporných externalit, zabezpečení dostatku veřejných statků, minimalizace vlivu monopolu), v přijetí pravidel pro spravedlivé fungování tržního mechanismu (přerozdělování důchodů) a v zajišťování vnitřní a vnější stability ekonomiky (stabilizační hospodářská politika).

Diferenciace lidského rozvoje ve světě

Jedním ze základních znaků současného světa je rozmanitost Multikulturní společnost je produktem éry globalizace. Dle Zprávy o lidském rozvoji (HDR) 2004 je podpora a rozšiřování kulturních svobod jediným dlouhodobě udržitelným způsobem zajištění stability, demokracie a lidského rozvoje. Je důležité respektovat skutečnost, že ve více než dvou třetinách států tvoří menšiny více než 10% obyvatelstva, což znamená, že téměř miliarda lidí představuje tu část světové populace, která je vystavena ve větší či menší míře určité formě diskriminace. Nosné téma HDR (UNDP) „kulturní svoboda jako základní právo člověka a nezbytný předpoklad rozvoje rozmanitého světa 21. století“ dává do souvislosti současnou vlnu migrace a umožnění imigrantům stát se plnoprávnými členy nové společnosti při zachování vazeb na zemi původu s předpoklady pro udržitelný rozvoj světa.

Imigrace do zemí západní Evropy a Severní Ameriky je velmi značná. Imigranti Toronta či Los Angeles představují polovinu populace, v Londýně cca jednu čtvrtinu obyvatel. Pokud by Evropa měla (chtěla) zachovat současnou úroveň populace (stárnutí, zmenšování rodiny), musela by do r. 2050 zdvojnásobit přijetí imigrantů.

Index lidského rozvoje (HDI)

Hodnocení kvality života v jednotlivých zemích pomocí HDI je založeno na kombinaci ekonomických a sociálních ukazatelů (střední délka života, porodní úmrtnost, přístup ke vzdělání, pitné vodě, zdravotní péči, rovné příležitosti z hlediska pohlaví aj.).

Pořadí dle indexu lidského rozvoje (HDI)

T1: Pořadí zemí dle indexu lidského rozvoje (HDI) (údaje za r. 2002)

Země	pořadí	Střední délka života		Index vzdělání	Index HDP		Index HDI
		let	index		tis. PPP	index	
Norsko	1	78,9	0,90	0,99	36,6	0,99	0,956
Švédsko	2	80,0	0,92	0,99	26,1	0,93	0,946
Austrálie	3	79,1	0,90	0,99	28,3	0,94	0,946
Kanada	4	79,3	0,90	0,98	29,5	0,95	0,943
Nizozemí	5	78,3	0,89	0,99	29,1	0,95	0,942
Belgie	6	78,7	0,90	0,99	27,6	0,94	0,942
Island	7	79,7	0,91	0,96	29,8	0,95	0,941
USA	8	77,0	0,87	0,97	35,8	0,98	0,939
Japonsko	9	81,5	0,94	0,94	26,9	0,93	0,938
Irsko	10	76,9	0,86	0,96	36,4	0,98	0,936
Švýcarsko	11	79,1	0,90	0,95	30,0	0,95	0,936
Velká Británie	12	78,1	0,88	0,99	26,1	0,93	0,936
Finsko	13	77,9	0,88	0,99	26,2	0,93	0,935
Rakousko	14	78,5	0,89	0,96	29,2	0,95	0,934
Lucembursko	15	78,3	0,89	0,91	61,2	1,00	0,933
Francie	16	78,9	0,90	0,93	26,9	0,93	0,932
Dánsko	17	76,6	0,86	0,98	30,9	0,96	0,932
Nový Zéland	18	78,2	0,89	0,99	21,7	0,90	0,926
Německo	19	78,2	0,89	0,95	27,1	0,94	0,925
Španělsko	20	79,2	0,90	0,97	21,5	0,90	0,922
Slovinsko	27	76,2	0,85	0,96	18,5	0,87	0,895
Kypř	30	78,2	0,89	0,89	18,4	0,87	0,883
Malta	31	78,3	0,89	0,87	17,6	0,86	0,875
Česká republika	32	75,3	0,84	0,92	15,8	0,84	0,868
Estonsko	36	71,6	0,78	0,98	12,3	0,80	0,853
Polsko	37	73,8	0,81	0,96	10,6	0,78	0,850
Maďarsko	38	71,7	0,78	0,95	13,4	0,82	0,848
Litva	41	72,5	0,79	0,96	10,3	0,77	0,842
Slovensko	42	73,6	0,81	0,91	12,8	0,81	0,842
Siera Leone	177	34,3	0,16	0,39	0,52	0,28	0,273

Pramen: Human Development Report 2004

Globální veřejné zboží

Mezinárodní vize domény veřejného zboží (10 druhů globálního veřejného zboží):

- základní lidská důstojnost pro všechny lidi, včetně všeobecného přístupu k základnímu vzdělání a zdravotní péči,
- respektování národní suverenity,
- globální veřejné zdraví, zejména kontrola přenosných nemocí,
- globální bezpečnost nebo, řečeno jinak – globální veřejná doména zbavená kriminality a násilí,
- globální mír,
- systém komunikace a dopravy harmonizované mezi státy (hranicemi),
- mezistátně harmonizované institucionální infrastruktury pro podporu tržní dostatečnosti, všeobecných lidských práv, průhledné a odpovědné vlády a harmonizace technických standardů,
- souladný management znalostí, včetně celosvětového respektování práv intelektuálního vlastnictví,
- souladný management globálního přírodního obecního majetku k prosazování jeho udržitelného využití,
- dostupnost mezinárodních arén pro multilaterální jednání mezi státy navzájem, státy a nestátními aktéry.

Možné nástroje a mechanismy pro financování globálního veřejného zboží

- vytvoření mezinárodní složky přidělového odvětví veřejných financí,
- obnovení oficiální rozvojové pomoci vynakládané pro globální veřejné zboží z důvodu poskytnutí pomoci,
- zahrnutí nákladů mezinárodní spolupráce na globální veřejné zboží do rozpočtu síťových agentur a ministerstev,
- vytvoření národních grantových fondů pro mezinárodní spolupráci,
- založení mezinárodních účtů nebo svěřeneckých fondů pro globální otázky,
- určení prioritních investičních příležitostí,
- založení široce reprezentativní instituce pro zajištění spolupráce v oblasti globálního veřejného zboží.

Výživová a demografická situace ve světě

Světová konference OSN o výživě (Řím 2002, delegáti 181 států, zástupci cca 1000 organizací) konstatovala malý pokrok v řešení výživové situace (hladu) ve světě. Rozsah hladu a bídy v některých regionech světa má řadu negativních hospodářských a sociálních důsledků, které představují nebezpečí pro mír, stabilitu a bezpečnost v národním, regionálním a globálním kontextu.

Schéma 3: Kritická situace světa ve výživě a životní úrovni

(údaje OSN 2003)

6,3 mld. – počet obyvatel světa v r. 2003

0,8 mld. – chronický hlad

1,0 mld. – bez příbytku

2,7 mld. – žádná sanitární zařízení

1,3 mld. – žádná čistá voda

0,8 mld. – žádná lékařská péče

0,85 mld. – negramotnost

2,0 mld. – bez elektřiny

1,3 mld. – méně než 1\$ příjmu na den

Na základě údajů Německé nadace pro světové obyvatelstvo (DSW) je rychlý vzestup světové populace cca o 1 mld. za posledních 10 let dán z 99% přírůstkem obyvatelstva v rozvojovém světě. Pokračování těchto trendů v dosavadní teritoriální struktuře by mělo za následek během jedné generace (20 let) násobné zvýšení podílu obyvatelstva v zemích s naprostým nedostatkem vody (2,9 mld.), orné půdy (0,64 mld.) a dřeva (2,2 mld.).

Pozice rozvojových zemí, pro které představuje zemědělství rozhodující ekonomickou aktivitu, vyžaduje zásadní opatření ke zlepšení vnějších rámcových podmínek zvýšením prostředků pro rozvojovou spolupráci (splnění závazku vyspělých zemí poskytovat 0,7% HDP na rozvojovou pomoc) a výrazné omezení agrárních podpor a protekcionismu ze strany zemí OECD, které byly charakterizovány jako překážka pokroku maloroľnického zemědělství v zemích s nedostatečnou výživou. Rozvojové země požadují mezinárodní úpravu či pravidla pro zmírnění negativních vlivů globalizace v těchto zemích.

T2: Agrární podpora vybraných zemí v r. 2002 dle definice OECD

Agrární podpora (vyjádření)	Jednotka	EU	USA	Austrálie	Japonsko
Podíl na hodnotě produkce	%	36	18	4	59
V přepočtu na 1 pracovní sílu (plný úvazek)	1 000 €	18	17	3	22
V přepočtu na 1 ha zem. půdy	€	775	100	2	9 580

Pramen: Situationsbericht 2004, DBV, Bonn 2003

Bezpečnost výživy v pojetí fóra nevládních organizací (Řím 2002) je založena na právu států samostatně určit politiku v oblasti zemědělství, výživy a práce, která bude odpovídat ekologicky, sociálně, ekonomicky a kulturně podmínkám a demografické situaci v jednotlivých (rozvojových) zemích. V tomto kontextu je požadována priorita pro produkci potravin na domácí trh, férové ceny pro rolníky, ochrana před dovozy za dumpingové ceny, podpora úlohy žen při výrobě potravin a moratorium na geneticky pozměněné potraviny.

T3: Dynamika růstu obyvatel světa (1950 – 2050)

Kontinent	Počet a struktura obyvatel						Index růstu (poklesu) v %		Průměrné roční tempo růstu v %	
	1950		2003		2050*		2003/1950	2050/2003	1950-2003	2003-2050
	mil.	%	mil.	%	mil.	%				
Evropa	547	21,7	726	11,5	632	7,1	132,7	87,1	0,54	-0,29
Severní Amerika	172	6,8	326	5,2	448	5,0	189,5	137,4	1,21	0,68
Austrálie, Oceánie	13	0,5	32	0,5	46	0,5	246,2	143,8	1,71	0,78
Asie	1 398	55,5	3 823	60,7	5 222	58,6	273,5	136,6	1,92	0,67
Latinská Amerika	167	6,7	543	8,6	768	8,6	325,1	141,4	2,25	0,74
Afrika	221	8,8	851	13,5	1803	20,2	385,1	211,9	2,58	1,61
Svět	2 519	100	6 301	100	8 919	100	250,1	141,5	1,74	0,74

* Prognóza (střední varianta)

Pramen: UN, vlastní propočty

ZÁVĚR

Během jedné či dvou generací dojde k zásadní změně vztahu mezi člověkem a přírodou. Rychlá tempa vědeckého pokroku a civilizačního rozvoje vedou k postupnému vyčleňování lidstva z přírodní determinace. Lidé přestávají být pouhými účastníky globálního ekosystému a musí urychleně přejímat funkci správce, hospodáře či manažera tohoto jedinečného globálního ekosystému, která je založena na vývoji vědy, technologií a sociálních struktur, které budou umožňovat předpověď dopadů lidských aktivit a předjímání průběhu jednotlivých přírodních cyklů. Situace je principiálně nová v tom, že zodpovědnost za „řízení“ Země se nelze v budoucnu vyhnout. Naše rozhodnutí či nerozhodnost v oblasti ekonomiky,

zemědělství, environmentu, sociální v rámci vyspělých i rozvíjejících se zemí budou určovat budoucnost planety Země směrem udržitelného či neudržitelného rozvoje. Zásadní roli v tomto rozhodování při utváření budoucnosti světa sehrají otázky spjaté s udržitelným rozvojem zemědělství a výživy nejen v rozvojovém světě, ale i ve vyspělých zemích.

Literatura:

Agra-Europe

Köhne, M.: Multifunktionalität honorieren, Agrarische Rundschau, 4/2003

OECD: Konzept zur Multifunktionalität der Landwirtschaft,

Global Public Goods Financing: New Tools for New Challenges, UNDP/ODSI, New York, 2002

Providing Global Public Goods: Managing Globalization, UNDP, New York, 2003

Ekosystémy a kvalita lidského života: Rámec pro hodnocení MŽP, Praha 2003 (překlad)

Bulletin VÚZE, 6/2004, Praha 2004

Situationsbericht 2004, Trends und Fakten zur Landwirtschaft, Deutschen Bauernverband, Bonn 2003

Human Development Report 2004, UNDP 2004

Kontaktní adresa:

Prof. Ing. Miroslav Svatoš, CSc.

PEF – ČZU

Katedra zemědělské ekonomiky

Kamýcká 129, 165 21 Praha 6 – Suchbátka

tel.: +420 224 384 288

e-mail: svatos@pef.czu.cz